

Nagy Attila Tibor

Az 1989-es alkotmányvédők jövője

Már csak néhány hónap van hátra, és a dolgok jelenlegi állása szerint a Magyar Köztársaságnak új Alkotmánya lesz. Ez lesz a jogi csúcsnormája annak az új politikai rendszernek, amelyet a kétharmados parlamenti többséget maga mögött tudó Fidesz a szemünk láttára kiépít, leváltva ezzel az 1989-90-ben létrejött rendszert. Új politikai rendszerről beszélhetünk még akkor is, ha első pillanatra úgy tűnik, hogy megmarad a parlamentáris demokrácia, mint a népképviselői rendszer egyik típusa, illetve az intézményrendszeren nem látunk sok változást. A hatalomgyakorlás módjában azonban komoly különbségeket fedezhetünk fel. A kormány alá közvetlenül alá nem rendelt szervezetek élén történt gyors változtatások révén olyan intézmények élére is a Fideszhez lojális emberek kerültek, amelyek élén korábban nem voltak pártpolitikusok (Állami Számvevőszék). Az is csak részben igaz, hogy alig változik az intézményrendszer, hiszen a Nemzeti Média-és Hírközlési Hatóság, a maga kiterjedt szabályozási és szankcionálási jogköre az 1989-90-es politikai rendszerre kevésbé jellemző új elem. Megismerkedhettünk a hátrányos jogkövetkezményeket visszamenőlegesen alkalmazó jogalkotással, és az állami felügyelet és befolyásolás elmúlt húsz évben nem tapasztalt kiterjedésével.

Az új Alkotmány tervezett szövegéről szóló eddigi viták elfedik a lényegét, vagyis: jóval többről szól a vita, mint a mostanihoz képest rövidebb szövegű új Alkotmány tartalmáról. A vita igazi lényege és talán évtizedekre is kiható tétje, hogy milyen lesz Fidesz új politikai rendszere, amelyet Orbán Viktor a választási győzelem éjszakáján úgy fogalmazott meg, hogy „a magyarok ma rendszert buktattak, és egy új rendszert alapítottak meg”.

Az elemzés arra keresi a választ, kik és hogyan ellenzik ezt az új politikai rendszert, és milyen mozgásterük maradt. Az ellenzők két fő részre oszthatók: *az ellenzéki pártokra*, közülük Gyurcsány Ferenc a legaktívabb; valamint *az alkotmányjogászok jelentős részére*, akiket Sólyom László volt köztársasági elnök jelenít meg a legmarkánsabban.

Az új politikai rendszer pártpolitikai ellenfelei

Gyurcsány Ferenc volt kormányfő már nem egyszer kiállt a „89-es alkotmány” mellett, szembeállítva azt a Fidesz azon szándékával, amelyik 2011-re új alkotmány elfogadását tűzte ki célul. A szocialista politikus és a hozzá hasonló gondolkodók értelmezése szerint a „89-esek” állnak szembe a „11-esekkel”. Ismét átélhetjük tehát a politikai színtér szereplőinek leegyszerűsített kettéosztását, amelynek oly sokszor volt már tanúja az ország történelme során, de ennek gyümölcsöző voltáról az elmúlt két évszázad történelmének tanulságai erős kételyeket vetnek fel. Az 1900-as évek elején például meglehetősen hangos volt az Országház az akkori ellenzék vádjaitól, amelyek a „történelmi alkotmány” sárba tiprásával vádolták meg

Tisza Istvánékat – lám, a magyar politikában régi hagyományai vannak az izgatott közjogi csatáknak.

Gyurcsányék kiindulópontja azonban már fogalmilag is problémás, amikor a „89-es alkotmány” megvédéséről beszélnek. Ugyanis szigorúan alkotmányjogi értelemben véve *nem létezett 89-es alkotmány*. 1989-ben az 1949-ben megalkotott – igaz, azóta a szocialista rendszert meg nem kérdőjelezően párszor módosított – Magyar Népköztársaság Alkotmánya volt hatályban. Ezt az alkotmányt már 1989 elején megváltoztatták a többpártrendszer létrehozása, a gyülekezési jog érdekében, majd a Nemzeti Kerekasztal Tárgyalások (NKA) következtében tovább demokratizálódott a rendszer (pl. az új választási törvénnyel lehetővé vált a többpárti választások megtartása). Az Alkotmánybíróság azonban csak 1990-től kezdett működni, a szabad választásokra és az Antall-kormány megalakulására, vagy a tanácsrendszert felváltó önkormányzatok létrehozására csak egy év múlva került sor. Ez már nem tartozik akkor a „89-es alkotmányba”? Korrektebb úgy fogalmazni, hogy a Gyurcsány körül csoportosuló alkotmányvédők az 1989-90-ben létrejött politikai rendszert védik.

Formailag sem tekinthetőek új alkotmánynak az 1989-es – bár kétségkívül alapvető – módosítások, mert, ahogy [erre már rámutattunk](#), a változtatások után is fél-, sőt egész mondatok maradtak meg a hatályos alkotmány szövegében az eredeti, 1949-es változathoz.

Gyurcsánynak a korábbi rendszer értékei mellett harcos kiállása és egyúttal éles kormánykritikája (lásd az egyik Charta-által szervezett tüntetésen elmondott felszólalását) [tovább élte az MSZP vezetősége nagy részével kialakult ellentéteit](#). Az MSZP elnöke a párt november végi nagygyűlésén igyekezett visszavenni a kezdeményezést Gyurcsánytól, de utóbbtól egyéni politikai akcióikra továbbra is számíthatunk, akár az alkotmányosság és demokrácia témakörében is. Az MSZP hivatalos irányvonala jelenleg az, hogy az Alkotmánybíróság hatáskörének csorbitására hivatkozva nem vesz részt a továbbiakban az alkotmányozás parlamenti előkészítésében.

A Jobbik és az LMP is kivonult nemrégén az Országgyűlés Alkotmány-előkészítő eseti bizottságának üléseiről, viszonyulások azonban az új Alkotmányhoz, és az új politikai rendszerhez jelentősen eltérő. A Jobbik, a Fideszhez hasonlóan az 1989-90-es politikai rendszer leváltásáért küzd, viszont formailag is élesebb különbségeket szeretne látni. A felsőház visszaállításának igénye (amivel a KDNP-s Salamon László is egyetért) ebbe a körbe tartozik, amely viszont a Fidesz részéről ütközik ellenállásba, különösen Gulyás Gergely részéről.

Az LMP-n határozottan érződik, hogy bár gazdaságpolitikai szintéren igazságtalannak tartja az elmúlt húsz év végtermékét, közjogilag nagyon is ragaszkodna az eddigi politikai rendszer olyan értékeihez, mint jogállamiság, illetőleg jobbiztonság, a kisebbségi jogok biztosítása. A párt azonban még túl erőtlén ahhoz, hogy komoly ellenállást tudjon kifejteni a Fidesz törekvéseivel szemben.

Az új politikai rendszer alkotmányjogi ellenfelei

Nem pusztán Gyurcsány, valamint a Demokratikus Charta és Koalíció áll ki a 20 évvel ezelőtt létrehozott politikai rendszer mellett. Sólyom László egykori köztársasági elnök és jogtudós (és még számos alkotmányjogász) az általa fontosnak tartott jogállami értékek (pl. kiszámíthatóság, a jogalanyoknak hátrányt okozó visszamenőleges hatályú jogalkotás tilalma, egyéni szabadságjogok) védelmében fordul a Fidesz által leépíteni kívánt rendszer gyökereihez. Szellemi tekintélye és markáns – bár többször erősen vitatott – köztársasági elnöki működése komoly intellektuális kihívást intéz azokhoz, akik a „régis rendszer” leváltását követelik. Sólyom és követői ugyanakkor nem feltétlenül utasítják el az új alkotmány megalkotását, de egyértelművé tették, hogy az Alkotmánybíróság jogalkalmazói munkája során felhalmozott értékrendszert az új alkotmányra nézve is fontosnak tartják, s ennek több nemrég lezajlott alkotmányossággal foglalkozó konferencián hangot adtak. Sólyom már két évtizeddel ezelőtt érvelt e felfogás mellett a halálbüntetést eltörlő 1990-es AB-határozathoz fűzött párhuzamos indoklásában. Ekkor fogalmazta meg szakmai körökben nagy figyelmet keltett alapvetését: „Az Alkotmánybíróságnak folytatnia kell azt a munkáját, hogy értelmezéseiben megfogalmazza az Alkotmány és a benne foglalt jogok elvi alapjait, és ítéleteivel koherens rendszert alkot, amely a ma még gyakran napi politikai érdekből módosított Alkotmány fölött, mint *láthatatlan alkotmány*, az alkotmányosság biztos mércéjéül szolgál; és ezért várhatóan *a meghozandó új alkotmánnyal, vagy jövőbeli alkotmányokkal sem kerül ellentétbe (szerző kiemelési)*”. A Sólyom-féle felfogásból két fontos dolog következett:

1., Az Alkotmány által nem szabályozott és értelmezésre szoruló kérdésekben az Alkotmánybíróság képes a hézagokat a maga jogértelmezésével kitölteni

2., Az Alkotmánybíróság a maga jogértelmezésével hozzájárul a demokratikus jogállami értékek megszilárdulásához, amelyek a későbbi alkotmányokra is érvényesek kell, hogy legyenek.

Az 1. pontban megfogalmazott felfogást Pokol Béla alkotmányjogász – aki 1998-2002 közötti ciklus nagy részében kigazda politikusként tevékenykedett – kezdettől fogva élesen bírálta, arra hivatkozva, hogy az AB a népszuverenitást megtestesítő Országgyűlés felé helyezkedik. Az Országgyűlés Alkotmány-előkészítő eseti bizottságához még [2010 szeptemberében elküldött véleményében](#) sem csinált titkot abból, hogy az AB 1989-es változások nyomán létrejött széles jogköre „a politikai demokráciával és a milliók választásán nyugvó törvényhozás eszméjével nem fér össze”. Nem állítható feltétlenül, hogy a Fidesznek az Alkotmánybíróság hatáskörét csökkentő kezdeményezése és az erről szóló megszavazása kifejezetten Pokol Bélától származik – az ötletet ugyanis egy napi aktuális AB-döntés váltotta ki október 26-án, amikor is a testület megsemmisítette a 98%-os különadót –, de az megállapítható, hogy az Alkotmánybíróság hatásköre csökkentésének megvoltak az elméleti alapjai.

A 2. pontot illetően pedig még nem látszik tisztán, mi marad meg az Alkotmánybíróság korábbi jogalkalmazói munkájából, hiszen a dolgok jelen állása szerint az Alkotmányban csak a legfontosabbnak vélt szabályokat kívánják a lehető legrövidebben lefektetni, a többit pedig a kétharmados sarkalatos törvényekben szabályoznák. Az viszont az Orbán-kormány első fél évéből egyértelmű, hogy a Fidesz nagyobb részt nem kívánja követni a Sólyom-féle felfogást. Schmitt Pál nem csak azért lett köztársasági elnök Sólyom helyett, mert könnyebben kezelhetőnek tűnt a Fidesz számára, hanem azért is, mert a Fidesz és Sólyom között komoly véleménykülönbségek voltak, amelyek megmutatkoztak a korábbi köztársasági elnök működésében (pl. amikor helytelenítette azt, amikor a Fidesz az őszi beszédre hivatkozva rendszeresen kivonult Gyurcsány Ferenc napirend előtti felszólalásaikor).

Paradox módon a Fidesznek azért is érdeke Gyurcsány minél nagyobb aktivitása, mert reménykedhet abban, hogy ez elveszi Sólyomtól és követőitől a figyelmet a közvéleményben. És hogy fokozzuk a paradoxont: Sólyom és Gyurcsány, ha másban nem is, de abban közös talajon áll, hogy mindketten ellenzik a Fidesz mostani alkotmányozását. Ám Gyurcsány miniszterelnöki regnálása miatt a két politikus viszonya olyannyira megromlott, hogy együttműködésük ma elképzelhetetlen.

Az 1989-90-es politikai rendszer népszerűtlensége és meghaladottsága

Az eddigi rendszer sosem volt igazán népszerű a lakosság széles rétegei körében. Már a legelején, az 1990-es taxisblokáddal megmutatkozott a nagyfokú elégedetlenség. Sokak számára kiábrándulást hozott a hirtelen felszökő munkanélküliség, a szegénység megtapasztalt mértéke, a társadalmi igazságtalanságok növekedése. A lakosság jelentős része az állami intézményrendszerrel is igen elégedetlen volt. A rendszerváltozás óta eltelt húsz évben a lakosság a politikai rendszerhez való meglehetősen kritikus viszonyulását számos felmérés bizonyítja.

Azt a jogállamiságból fakadó áldást viszont, hogy az állam nem veheti el önkényes módon a magántulajdont, az emberek hamar megszokták, és nem váltott ki belőlük különösebb katarzist ennek megléte. A politikai szabadságjogok szárba szökkenésével is ez a helyzet, mert az 1970-es, '80-as években már nem volt jellemző, hogy az emberek lakásai előtt megjelent a rettegett „fekete autó”, legfeljebb az elégedetlenkedő ellenzékiekkel szemben lépett fel a hatalom (igaz, velük olykor kifejezetten keményen). 1989-90 sokak számára viszont a parttalannak és véget nem érőnek tűnő vitákat, közéleti, ezen belül különösen a korrupciós botrányok hosszú sorozatát hozta el, s a felmérések tanulságai szerint számukra nem volt vigasz, hogy fejlett nyugati demokráciában a viták hőfoka akár még hevesebb is lehet olykor (pl. az USA-ban). Aki tehát a 1989-1990-ben létrejött politikai rendszer védelmére kel, az könnyen belekerülhet abba a pozícióba, hogy egyúttal az imént leírt visszasságokat is védi.

Az 1989-90-es politikai rendszer működése során nem egyszer ütközni látszott az elvárt igazságosság és a jogszerűség. Mindjárt az elején, az Alkotmánybíróság hozott egy olyan népszerűtlen döntést, amellyel alkotmányellenesnek mondta ki a halálbüntetést (23/1990. (X.

31.) AB határozat). Radikálisabb érzelmű jobboldali körökben váltott ki máig ható ellenérzést, hogy az AB alkotmányossági jogelvekre hivatkozva megsemmisítette azt a Zétényi- Takács törvényt (lásd 11/1992. (III. 5.) AB határozatot), amelyik lehetővé tette volna az előző szocialista rendszer idején elkövetett bűnöknek az elévülés lejártá utáni üldözését.

Nem meglepő tehát, hogy az alkotmánymódosítások eddig nem vittek nagy tömegeket az utcára: egyrészt a közembernek nehéz elmagyarázni a változtatások tétjét és lényegét, (főleg, ha figyelembe vesszük, hogy az iskolai politikai nevelés szintje Magyarországon nem veri az eget), másrészt a Fidesz a módosítások terveinek igen negatív visszhangja után ügyesen kezdte el magyarázni a közvéleménynek, hogy itt pusztán a „pofátlan végkielégítések” elleni küzdelmükről van szó. A szocialistákat pedig az a kommunikációs csapda fenyegeti, hogy bekerülnek a multik és a nagy összegű végkielégítések védelmezőinek szerepébe. *Sok könny tehát nem hullik az 1989-90-es rendszerért.*

Összegzés

A Fidesz-kormánynak nemcsak az ellenzéke gyenge és megosztott, hanem az 1989-90-es rendszerváltozás védelmezőinek a politikai tábora is. Utóbbiak egy, a lakosság széles körében népszerűtlennek bizonyult intézményrendszert védelmeznek. Az ellenzők fellépésének erejét tovább tompítja, hogy az új politikai rendszer elleni támadásaikban hajlamosak a szélesebb közvélemény számára elvont alkotmányjogi kérdésekre fókuszálni, amelyek a politika iránt közömbösebb rétegekben nem kapcsolódnak össze a mindennapok világával.

Orbán Viktor előtt tehát nyitva áll a lehetőség egy új politikai rendszer létrehozására. Hogy ez pontosan miként fog kinézni, azt önmagában nem az új alkotmány, hanem a kétharmados törvények, és a számos állami vezetői pozícióba kinevezettek hatalomgyakorlása fogja eldönteni.

Mindezzel ugyanakkor nemcsak megnövekedett hatalmat, hanem súlyos felelősséget vesz ezzel is a nyakába a kormányfő és a Fidesz: a szavazók a következő választásokon nem csak a kormány teljesítményéről, hanem az új rendszerről is véleményt nyilvánítanak majd.